

ALOQA KORXONALARINI MOLIYALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Mirzaraximova Aziza Azimdjanovna

**Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti mustaqil tadqiqotchisi**

Kirish. Zamonaviy globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida aloqa korxonalari milliy iqtisodiyotning strategik infratuzilmaviy subyektlari sifatida faoliyat yuritmoqda. Ularning barqaror rivojlanishi iqtisodiy o‘shish sur‘atlari, raqobatbardoshlik darajasi hamda tarmoqlararo integratsiya samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois aloqa korxonalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish masalasi iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Aloqa korxonalari yuqori kapital sig‘imiga ega bo‘lib, keng polosali internet tarmoqlarini rivojlantirish, 5G texnologiyalarini joriy etish, optik tolali liniyalarni kengaytirish va raqamli platformalarni shakllantirish kabi yo‘nalishlarda yirik investitsion resurslarni talab etadi. Bunday sharoitda moliyalashtirish tizimini takomillashtirish, uzoq muddatli va barqaror moliyaviy manbalarni shakllantirish hamda investitsion jarayonlarni tizimli asosda qo‘llab-quvvatlash zarur.

Aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalash hisoblanadi. Tijorat banklari kreditlari bilan bir qatorda sindikatlashgan kreditlash, lizing operatsiyalari, infratuzilmaviy obligatsiyalar, loyihaviy (project finance) moliyalashtirish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini keng qo‘llash investitsion barqarorlikni ta’minlaydi. Bu esa yirik infratuzilmaviy loyihalarni moliyalashtirishda risklarni taqsimlash va kapital yuklamasini optimallashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, moliyalashtirish jarayonida risk-menejment tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Aloqa sohasining texnologik yangilanish sur‘atlari va investitsiyalarning uzoq muddatli qaytuvchanligi kredit va likvidlik risklarini oshiradi. Shu sababli kredit portfelini diversifikatsiyalash, valyuta risklarini boshqarish instrumentlarini qo‘llash, investitsion loyihalarni baholashda zamonaviy moliyaviy tahlil usullaridan foydalanish zarur.

Bundan tashqari, innovatsion moliyaviy instrumentlarni joriy etish aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Raqamli obligatsiyalar, yashil moliyalashtirish, aralash (blended finance) mexanizmlar hamda

xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish investitsion muhitni yaxshilaydi va uzoq muddatli kapital oqimini ta'minlaydi.

Asosiy qism. Aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirish masalasi zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda shakllangan nazariy yondashuvlar asosida ilmiy jihatdan asoslanadi. Telekommunikatsiya infratuzilmasi yuqori kapital sig'imiga ega bo'lgan, uzoq muddatli investitsion davrni talab etuvchi hamda tezkor texnologik yangilanish bilan tavsiflanadigan tarmoq hisoblanadi. Shu bois aloqa korxonalarining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun moliyalashtirish mexanizmlarini tizimli ravishda takomillashtirish zarur.

Ilmiy manbalarda aloqa infratuzilmasini moliyalashtirishning asosiy instrumentlari sifatida tijorat va sindikatlashgan kreditlar, lizing operatsiyalari, obligatsiyalar emissiyasi hamda loyihaviy ("non-recourse" va "limited-recourse") moliyalashtirish mexanizmlari qayd etiladi. Xususan, Stefano Gatti loyiha moliyalashtirishda banklarning rolini chuqur tahlil qilib, sindikatlashgan kreditlar va kafolat mexanizmlarining kredit riskini kamaytirishdagi ahamiyatini asoslab beradi. Uning fikricha, telekommunikatsiya loyihalarida texnologik va talab risklarini puxta baholash moliyalashtirish samaradorligining muhim sharti hisoblanadi. Bu esa aloqa korxonalarini moliyalashtirish jarayonida risk-menejment tizimini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Kapital tuzilmasi nazariyasi doirasida Franco Modigliani va Merton Miller ideal sharoitda korxonalar qiymati moliyalashtirish manbalaridan mustaqil ekanini ta'kidlagan bo'lsalar-da, real bozor sharoitida soliq omillari, tranzaksion xarajatlar va axborot assimetriyasi mavjudligi qarz va o'z mablag'lari nisbatining ahamiyatini oshiradi. Telekommunikatsiya korxonalarining yuqori qarz yuklamasi moliyaviy barqarorlikka ta'sir ko'rsatishi mumkinligi sababli optimal kapital tuzilmasini shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi.

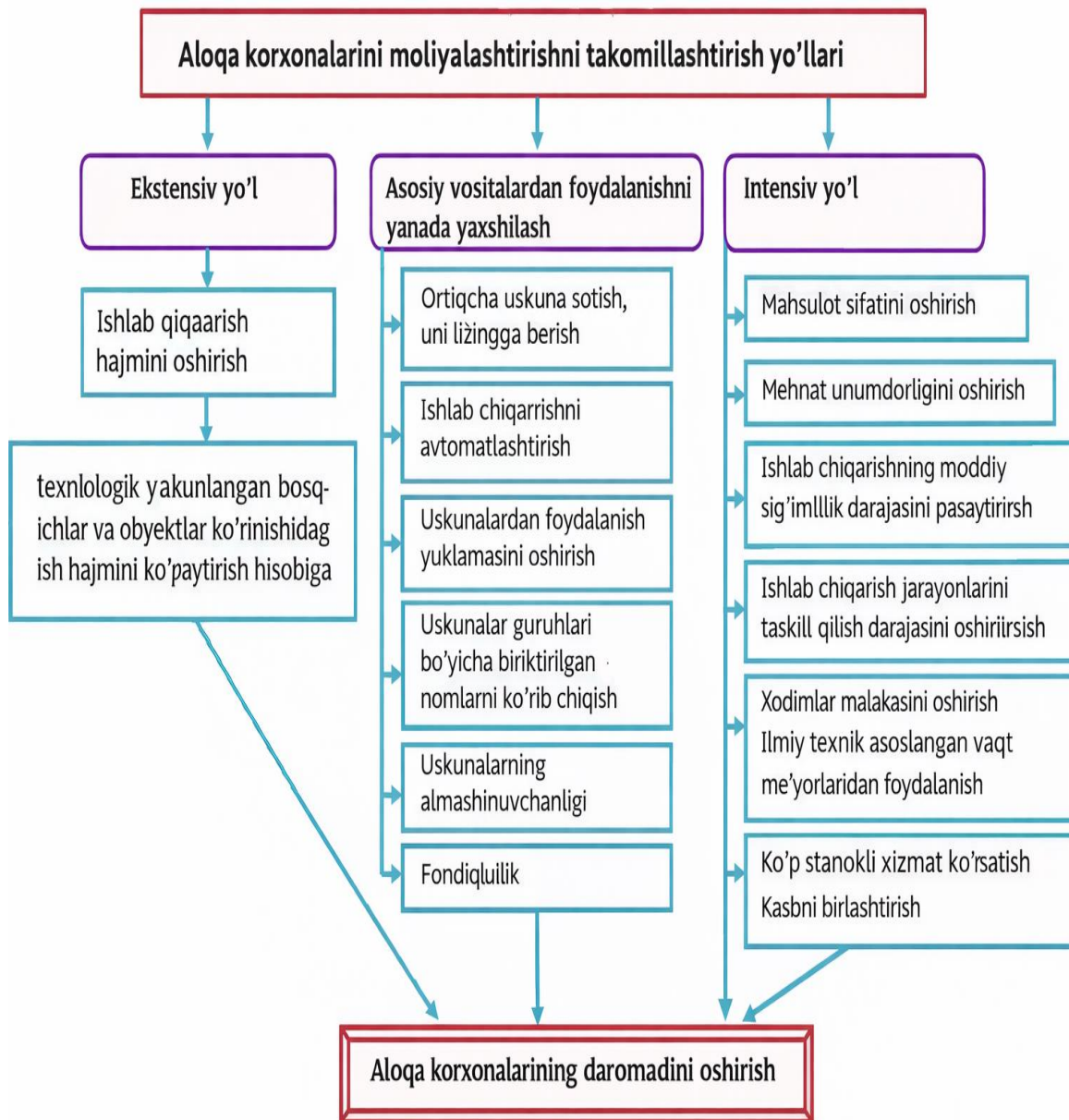
Korporativ moliya nazariyasida Richard Brealey, Stewart Myers va Franklin Allen uzoq muddatli investitsion loyihalarni baholashda NPV, IRR va diskontlash metodlarining ahamiyatini asoslab bergan. Mazkur metodlarni aloqa korxonalarining investitsion loyihalarini moliyalashtirishda keng qo'llash kapital qo'yilmalarning iqtisodiy samaradorligini aniqlash hamda resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi.

Milliy ilmiy qarashlarda ham aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirish masalasi alohida e'tirof etiladi. Professor B. Rasulov raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimi transformatsiyasi va moliyaviy instrumentlar diversifikatsiyasi telekommunikatsiya infratuzilmasiga investitsiyalar hajmini oshirish orqali moliyaviy

xizmatlar bozorining kengayishiga xizmat qilishini ta'kidlaydi. M. Iskandarov esa moliyaviy vositachilik samaradorligini oshirish maqsadida uzoq muddatli kreditlash instrumentlarini diversifikatsiya qilish zarurligini qayd etadi.

Yuqoridagi nazariy yondashuvlarni umumlashtirish aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirishning quyidagi ustuvor yo'nalishlarini belgilaydi: moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalash; sindikatlashgan va loyihaviy moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish; kapital tuzilmasini optimallashtirish; investitsion loyihalarni zamonaviy moliyaviy tahlil usullari asosida baholash; risk-menejment tizimini takomillashtirish hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan samarali foydalanish.

Shunday qilib, aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirish tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvni talab etadi. Mazkur jarayon infratuzilmaviy modernizatsiyani jadallashtirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash hamda milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qiladi.

1-rasm. Aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirish yo'llari¹

Yuqorida keltirilgan 1-rasm ma'lumotlariga ko'ra uchta asosiy yo'nalishni qamrab oladi:

1. Ekstensiv yo'l. Ushbu yo'nalish ishlab chiqarish (xizmat ko'rsatish) hajmini oshirish orqali moliyaviy natijalarni yaxshilashni nazarda tutadi. Bunda texnologik jihatdan yakunlangan bosqichlar va obyektlar sonini ko'paytirish, xizmat ko'rsatish qamrovini kengaytirish orqali daromad bazasi oshiriladi. Mazkur yondashuv qisqa muddatda tushumlarni ko'paytirishga xizmat qilsa-da, yuqori kapital qo'yilmalarni talab qiladi.

¹ Muallif ishlanmasi

2. Asosiy vositalardan foydalanishni yanada yaxshilash. Bu yo‘nalish mavjud resurslardan samarali foydalanish hisobiga moliyaviy natijalarni yaxshilashni ko‘zda tutadi. Jumladan:

- ortiqcha uskunalarni sotish yoki lizingga berish;
- ishlab chiqarishni avtomatlashtirish;
- uskunalarni yuklamasini oshirish;
- uskunalarni guruhlarida bo‘yicha optimallashtirish;
- fond qaytimi (fond samaradorligi)ni oshirish.

Mazkur choralar kapitalning aylanish tezligini oshirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va investitsiyalarning samaradorligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

3. Intensiv yo‘l. Intensiv rivojlanish mahsulot va xizmat sifatini oshirish, mehnat unumdorligini ko‘paytirish hamda moddiy sig‘imni kamaytirish orqali qo‘shimcha qiymat yaratishga qaratilgan. Shuningdek:

- ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish;
- xodimlar malakasini oshirish;
- ilmiy asoslangan me‘yorlardan foydalanish;
- ko‘p funksiyali xizmat ko‘rsatish va kasblarni birlashtirish.

Bu yo‘nalish uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlab, raqobatbardoshlikni oshiradi.

Yuqoridagi 1-rasmda aks ettirilgan model aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirishda ekstensiv va intensiv omillar uyg‘unligini ta‘minlash zarurligini ko‘rsatadi. Moliyaviy strategiya nafaqat investitsiya hajmini oshirish, balki mavjud kapitaldan samarali foydalanish, risklarni boshqarish va ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytirish orqali amalga oshirilishi lozim.

Xulosa. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va raqamli transformatsiyani jadallashtirish sharoitida aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirish strategik ahamiyat kasb etadi. Telekommunikatsiya infratuzilmasining yuqori kapital sig‘imliliigi, uzoq muddatli investitsion davri hamda tezkor texnologik yangilanishi moliyalashtirish mexanizmlarini tizimli ravishda takomillashtirishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, tijorat banklari tomonidan qo‘llanilayotgan kreditlash, sindikatlashgan moliyalashtirish, lizing va loyihaviy moliyalashtirish instrumentlarini yanada rivojlantirish aloqa korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

Aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari sifatida loyiha moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish, davlat-xususiy sheriklik asosida investitsion jarayonlarni faollashtirish, kredit portfelini diversifikatsiyalash hamda valyuta va foiz risklarini boshqarish tizimini kuchaytirish alohida ahamiyatga

ega. Mazkur chora-tadbirlar kapitaldan samarali foydalanish, moliyaviy risklarni minimallashtirish va investitsion jozibadorlikni oshirish imkonini beradi.

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, infratuzilmaviy loyihalarning bank kreditlari asosida moliyalashtirilishi aloqa korxonalarining daromad salohiyatini oshiradi hamda operatsion faoliyat barqarorligini ta'minlaydi. Bu esa bank kapitali va real sektor o'rtasidagi o'zaro integratsiyani kuchaytirib, moliyaviy vositachilik samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, aloqa korxonalarini moliyalashtirishni takomillashtirish infratuzilmaviy modernizatsiyani jadallashtirish, raqamli xizmatlar bozorini kengaytirish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Ilmiy asoslangan moliyaviy strategiyani shakllantirish, zamonaviy risk-menejment tizimini joriy etish hamda moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiyalash ushbu yo'nalishning ustuvor vazifalari bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 26.12.2025 yil.
2. <https://worldbank.org/curated/en/> World Bank — *Infrastructure Monitor 2024* (global trends in private infrastructure investment).
3. Yescombe, E.R. (2014). *Principles of Project Finance*.
4. Gatti, S. (2013). *Project Finance in Theory and Practice*.
5. Modigliani, F., & Miller, M. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *American Economic Review*.
6. Brealey, R., Myers, S., & Allen, F. (2020). *Principles of Corporate Finance*. McGraw-Hill.